

Den demokratiske fører

Af *peter*

Oprettet 28. august 2008

Han var tæt på at nå det absolutte flertal, Thorvald Stauning. Ved valget i 1935 fik Socialdemokratiet 46,6 procent af stemmerne, rigeligt til, at han og Det Radikale Venstre kunne fortsætte det samarbejde, der havde båret Danmark nådigt gennem de kaotiske 1930'ere.

Hvad var der sket, hvis fremgangen var fortsat? Hvis krigen ikke var kommet? Havde vi så fået den skinbarlige socialisme i Danmark? Det er ikke det indtryk, en ny og solid biografi om Danmarks eneste politiske landsfader efterlader. Den er skrevet af historikeren Henning Grelle, der, som bogens udmærkede titel også indikerer, lægger vægten på Staunings livslange indsats for parlamentarisme, for kvinders og tyendes valgret, for etkammer-systemet, mod påskekupet i 1920 og mod yderfløjenes forsøg på at få fodfæste i 1930'erne.

Staunings røde tråd var ikke egentlig rød, hans hovedsag var forankringen af demokratiet, parolen var som bekendt »Stauning eller kaos«, ikke »socialisme eller kaos«. Socialismen blev hele tiden skubbet ud til bedre, taktisk mere bekvemme tidspunkter, og man får ikke ved læsningen af Thorvald Stauning - Demokrati eller kaos indtryk af, at socialismen optog ham synderligt. Hans socialisme var en slags styret kapitalisme med Kooperation, offentlig produktion og private virksomheder i skøn, lidt tåget samdrægtighed. Engang, aldrig nu. Teoretiker var han ikke; det var dagens grå gerning kombineret med den stadige udbygning af arbejderbevægelsens magt gennem demokratiseringen af forfatningen, der var hans livssag.

Historien om Thorvald Stauning er i sit grundforløb en smuk historie med en tragisk udgang på det personlige plan, om end ikke på det partipolitiske. Det er beretningen om det fattige baggårdsbarn, som måtte arbejde og knokle sin barndom væk for at holde sammen på familiens økonomi, men sled sig frem gennem den fremvoksende arbejderbevægelse og endte som landsfader. Tragedien? I sine to sidste leveår var han stækket landsfader for et besat Danmark, hvor den bygning, han havde rejst, så ud til at skulle styrtes i grus. Da han døde i maj 1942, har han formentlig troet, at krigen ville ende med tysk sejr.

Henning Grelle, der til hverdag er arkivchef på Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, har bestræbt sig på at dekonstruere det ikon, Stauning blev allerede i levende live. Grelle gør selv opmærksom på, at der jo ligger nyere bud på en samlende forståelse af, hvem og hvad Stauning egentlig var: Først og fremmest forfatteren Hans Lyngby Jepsens Stauning fra 1979 og dernæst historikeren Søren Mørchs håndhuggede kapitel om Stauning i 25 statsministre (2004).

Grelle har været utilfreds med, at Lyngby Jepsen mere interesserede sig for mennesket end for politikerens Stauning, og han har især været irriteret over, at Mørch berømmer Stauning som ikon og ikke som politisk håndværker. »Der er mange gode grunde til at anerkende Staunings imponerende image og udstråling. Men det var vel for pokker da hans politik, der havde ført ham så vidt,« som Grelle ræsonnerer i sit forord.

Med et bedre og grundigere kildegrundlag end Lyngby Jepsen skiller Grelle sig udmærket fra sin opgave. Lidt firkantet formuleret: Lyngby Jepsen løftede Stauning ovenud af bevægelsen og fik først og fremmest en god beretning om et menneske ud af sine anstrengelser. Grelle sænker ham ned i den politiske virkelighed, ned i maskinrummet igen og leverer en sandere og ganske velskrevet, men til gengæld knap så inspireret beskrivelse af samme skikkelse i politikerens

klædedragt. Jepsen var forfatter, Grelle er historiker.

Interessant er det at følge Staunings kamp for et mere pragmatisk Socialdemokrati, hvis programmatisk hang til afrustning, socialisme og kompromisløshed langt op i århundredet var en stadig udfordring for en mand, som ville sidde med ved bordet.

Staunings metode var såre enkel: for det første arbejdede han som et bæst på at sikre sig indflydelse og kontrol over så stor en del af den samlede arbejderbevægelse som mulig. Hans arbejdskapacitet var forbløffende, og da han døde kun 68 år gammel, var han bogstavelig talt slidt op. Og for det andet udskød han gerne principielle spørgsmål til det tidspunkt, hvor han havde den politiske virkelighed som allieret i kampen mod de højtflyvende idealer:

Tag det for Socialdemokratiet kontroversielle spørgsmål om deltagelse i en regering med borgerlige partier (eksempelvis De Radikale). Socialdemokratiet havde en højtidelig kongresbeslutning om, at man ikke ville i regering, før man havde det politiske flertal til at bestemme det hele selv. Stauning sørgede for, at en ekstraordinær kongres først blev inddraget, da tilbuddet om regeringsdeltagelse forelå fikst og færdigforhandlet midt under Første Verdenskrigs undtagelsesvilkår.

Gevinsten ved den valgte taktik var åbenbar. Kongressen kunne ikke nøjes med at lufte de velklingende principper, men pådrog sig ansvaret for at vælte hele spillet, hvis den holdt den principielle fane alt for højt.

Biografiens gennemgang af de løbende magtkampe mellem pragmatikeren Stauning og hans principfastere bagland åbenbarer således ikke bare velkendte brudflader, men også et interessant sammenfald i kommunistisk og socialdemokratisk tænkning. På den ene side var der en afgrund mellem socialdemokrater og kommunister i forhold til demokratiet og dermed magtens erhvervelse. På den anden side delte de to konkurrerende fløje i den internationale arbejderbevægelse på ét punkt sind langt op i det 20. århundrede: magten skulle man ikke dele med andre. Arbejderbevægelsen repræsenterede noget helt nyt, der skulle kaste alt det gamle over bord.

Socialdemokratiet stod således længe principielt fast på en alt eller intet-tænkning i forhold til regeringsansvar. Indtil kongressen i 1923 ville Socialdemokratiet principielt kun have regeringsmagten ved absolut flertal i Folketinget. Staunings dygtige håndtering af påskekrisen i 1920 gav ham politisk styrke til at få dette for en aktiv demokrat uhåndterlig krav skrottet.

Grelle befrier sig i det store og hele for mistanken om at skrive som partihistoriker ved konsekvent også at portrættere de mindre flatterende sider af den socialdemokratiske historie. Han demonstrerer eksempelvis den veletablerede socialdemokratiske myte om, at P. Knudsen anbefalede Stauning som sin efterfølger som socialdemokratisk leder, og han undlader ikke beskrivelser af mere pinlige eller kontroversielle episoder i Staunings liv: det rodede forhold til kvinderne (som Lyngby Jepsen dog ofrer langt mere fascineret interesse), hans hang til at få tørsten slukket (hvor Mørch dog er langt hårdere og mere direkte i sin dom), hans småklodsede indsats for fred under Første Verdenskrig, hans parløb med Scavenius under besættelsen.

Grelle beskriver en verden, han forstår og er sympatisk stemt, og det er som helhed værket til gavn. Nogle gange stikker partimandens hov alligevel frem under historikerens kappe, som når Grelle om 1930'ernes Venstre skriver, at partiet indtog »rollen som passivt og fornærmet«, der »gemte sig væk i gold opposition«, ligesom Venstre og Konservative ifølge Grelle førte obstruktionspolitik og »blokering af nødvendigt lovarbejde«. Nødvendigt for hvem? Politik er vist ikke videnskab og socialdemokratisme ikke den videnskabelige sandhed.

Når det gælder beskrivelsen af Staunings berygtede studenterforeningstale i foråret 1941, svigter Grelles orienteringsevne til gengæld mere grundlæggende, forekommer det mig. Talen var en opfordring til rolig og villig tilpasning til det sejrende Tyskland, når blot vi kunne få lov til at bevare flag, sprog, forfatning og konge - altså indre demokrati i et nazistisk Europa under tysk førerskab.

Læst første gang er det jo ikke så godt, hvad der her bliver sagt, medgiver Grelle, men ender med at mene, at det var uforpligtende sniksnak og fodring af hunden med dens egen hale. Hvilken hund og

hvilken hale fremgår ikke helt af sammenhængen. Kort efter må Grelle alligevel medgive, at talen naturligvis måtte skabe usikkerhed blandt almindelige danskere og begejstring blandt nazisympatisører og de socialistiske økonomer i kredsen omkring det meget samarbejdsivrige og tysklandsvenlige tidsskrift Globus. Men det betyder vel læst tredje gang, at talen alligevel ikke var så uskyldig?

Måske er det ubærligheden i tragedien, der får Grelle til at løbe siksak her. For det er jo en tragedie for Stauning, der oprulles. Han nåede ikke at opleve det tyske nederlag tone frem i horisonten, han troede ikke på det heller, han måtte bogstaveligt frygte for sit livsværk. Vi andre ved, at hans projekt overlevede så godt og vel endda, og kan deltage i de sofistikerede og endeløse diskussioner om, hvorvidt han gik for langt i sin tilpasning eller ej.

En enkelt, mere formalistisk kritik: det er en god idé at bevare den gamle retstavning i de mange citater, men det er ikke så smart at spare på korrekturlæsningen i citaterne, så navneordene hyppigt - meget hyppigt - alligevel bogstaveres med småt, og bolle-å af og til erstatter aa.

Destinations URL: <http://www.weekendavisen.dk/boeger/den-demokratiske-foerer>